

ARAB TILIDA KICHRAYTIRILGAN OTLAR

DIMINUTIVE NOUNS IN ARABIC

Maxamedova Muslima Jamshid qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 4-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Erimmatova Zuxra

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Arab tili tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Bu maqola arab tilidagi otlarni kichraytishir (tasg'ir) shaklini qanday vaznlarda yasash haqida. Ma'lumotlar als arab manbaalariga tayangan holdashu mavzuga oid asosiy ma'lumotlar keltirilgan. Uch, to'rt hamda besh o'zak harfli ismlardan tasg'ir yasash usullari misollar orqali keltirilgan.

Kalit so'zlar: kichraytishir, tasg'ir, uch o'zakli, to'rt o'zakli, besh o'zakli, vaznlar.

ملخص: تتناول هذه المقالة كيفية تصغير الأسماء العربية. وتستند المعلومات الواردة فيها إلى مصادر عربية، وتقدم معلومات أساسية حول هذا الموضوع. كما تُعرض طرق تصغير الأسماء المكونة من ثلاثة وأربعة وخمسة أحرف من خلال أمثلة توضيحية.

كلمات السر: صغير، تصوير، ثلاثي النواة، رباعي النواة، خماسي النواة، أوزان.

Аннотация. Данная статья посвящена способам образования уменьшительной формы (тагир) арабских существительных. Информация основана на арабских источниках и содержит основные сведения по данной теме. Методы образования тагир от трех-, четырех- и пятибуквенных существительных представлены на примерах.

Ключевые слова: уменьшительная форма, тагир, трехбуквенные, четырехбуквенные, пятибуквенные, весы

Abstract. This article is about the ways to form the diminutive form (tasg'ir) of Arabic nouns. The information is based on Arabic sources and provides basic information on this topic. The methods of forming tasg'ir from three-, four- and five-letter nouns are presented through examples.

Keywords: diminutive, tasg'ir, three-letter, four-letter, five-letter, weights.

Kirish. Har bir tilning o'ziga xos qadri va go'zalligi bor. Arab tili — bu fonetik nafosati, morfologik mo'jizalari va semantik boyligi bilan dunyo tillari orasida alohida mavqega ega bo'lgan bebaho xazina. Ushbu boylikning eng nozik va nafis jihatlaridan biri — bu tasg'ir, ya'ni kichraytirish shaklidir.

Tasg'ir — bu otlarning shaklini o'zgartirib, ularga kichiklik, ozlik, mehribonlik yoki ba'zan biroz tahqirlash ma'nosini berishdir. Ya'ni so'zni kichraytirib aytish. O'zbek tilida bu: "kichkina", "bog'cha" "chiroyligina", "bolajon", "qizaloq", "uycha", "qushcha" kabi shakllarga o'xshaydi.

Tasg'irning asosiy maqsadlari quyidagicha:

1. Kichiklikni bildirish

قَلْب (qulayb – kichik yurak) (yurak) قَلْب

2. Kamlik yoki ozlikni ifodalash:

كُتِبَ (kitoblar) → كُتِبَات (kuttayyibāt – kichik kitobchalar)

3. Mehr, erkalash yoki iltifot bildirish:

Xuddi o'zbekchadagi "bolajon", "qo'zichoq", "ukajon" kabi.

4. Kichraytirish orqali kinoya yoki istehzo ifodalash.

Bu arab tiliga xos badiiy vosita bo'lib, o'zbek tilida ko'pincha intonatsiya bilan beriladi.

Tasg'ir arablar tasavvurida shunchaki grammatik jarayon emas, balki ma'noni nozik yoritish san'atidir.

Arab tilida tasg'ir uchta asosiy qolip orqali amalga oshadi:

1) فَعِيل – fa'ayl

Bu qolip uch harfli otlarga qo'llanadi. Misollar:

وُلِدَ (bola) → وَلِيد (kichkina bola)

جَبَلَ (tog') → جُبَيْل (tog'chaga o'xshash)

نَهَرَ (daryo) → نَهِير (ariqcha)

Bu shakl eng ko'p ishlatiladigan tasg'ir qolipidir.

2) فُعَيْل – fu'ay'il

Bu qolip to'rt harfli yoki beshtarflil (lekin oxiridan oldin unli bo'lmagan) so'zlarga qo'llanadi. Misollar:

قَمَرَ (oy) → قُمَيْر (kichik qush)

عَصْفُور (qush) → عُصْفِير (kichik qush)

3) فَعَيْعِل – fa'ay'iil

Bu qolip beshtarflil va oxiridan oldingi harfi unli bo'lgan so'zlarga nisbatan qo'llanadi. Misollar:

سَفِينَة (kema) → سُفِينِيَة (kichkina kema)

دِرَاهِم (dirhamlar) → دُرَيْهَم (mayda pullar)

Bu qolip unchalik keng tarqalmagan, lekin semantik nuqtai nazardan nihoyatda nozik ma'nolarni beradi.

Arab adabiyotida tasg'ir juda boy ma'nolarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Masalan:

1) Erkalash va mehr ifodasi

Arablar bolani "واحد" (yolg'iz) demaydi, balki "وَحِيد" deb erkalaydi. Xuddi o'zbekchadagi "bolajon", "shirinjon" kabi.

2) Yosh yoki kichiklikni bildirish. Shamolni ifodalash "رِيح" bo'lsa, "رُوحَة" deya engil, mayin shabada nazarda tutiladi.

3) Kamtarlik yoki o'zini past olib gapirish. Masalan:

Yozuvchi:

«هَذِهِ دُرَيْسَاتِي فِي النَّحْوِ» – "Bu men o'zimning kichikgina grammatika risolalarim..."

Bu yerda tasg'ir "ilmli kishi o'zini kichik ko'rsatadi" degan adabiy ohang beradi.

4) Tahqir yoki istehzo.

Arab tilida tasg'ir ba'zan kamsitish ma'nosini ham beradi. Masalan: «هَذَا رُجُلٌ» – "Bu bir bechora odamchak ekan."

O'zbek tilida buni ohang yoki "-chak/-chik" qo'shimchalari orqali beramiz: "odamcha", "mardikorchalik".

O'zbek tilida kichraytirish asosan -cha, -chak/-chik, -gina/-gina, -jon, -voy qo'shimchalari orqali qilinadi:

bola - bolacha, kitob - kitobcha, uy - uycha, ukam - ukajon, qo'zi - qo'zichoq

Bunda so'zning tarkibi deyarli o'zgarmaydi. Asosan affikslar qo'shilishi orqali kichraytiriladi.

Arab tilida esa so'zning ildizi o'zgarmaydi, lekin butun so'z maxsus vaznga ko'chadi:

قلب - قَلْبٌ، جبل - جَبَلٌ، قلم - قَلَمٌ

Bu — arab tilining morfologik tizimini juda kuchli qiladi va tasg'ir jarayoniga o'ziga xos nafislik bag'ishlaydi.

Xulosa. O'zbek tilida esa kichraytirish ko'proq affikslar orqali oddiyroq yo'l bilan amalga oshadi. Arab tili esa so'zni butunlay yangicha qolipga solib, uni o'zgacha jaranglatadi. Go'yo ustaning qo'lida temir shaklga kirganidek, so'z ham tasg'ir orqali yangi ma'no va yangi ohangga ega bo'ladi.

Tilshunoslik nuqtai nazaridan tasg'ir — bu morfologik hodisa. Ammo adabiy nuqtai nazaridan — bu badiiylik. Shu bois arab adabiyotini o'rganayotgan kishi tasg'ir bilan albatta uchrashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Durusun nahviyya - Hafni Nasif, Muhammad Diab, Mustafo Tamum va Muhammad Solih -383-384-b.

2. Silsilat al-Arabiyyah Bayna Yadak 4 - Dr.Mahmud Ismail, Dr.Salah Abduvahid Muhammad, Dr.Ahmad Ibrohim Muqbil - 153-154-b.